

Дмитро Вікторович ХАЛІЗОВ*(Київський університет інтелектуальної власності та права, м. Київ)*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА РАЦІОНАЛЬНИМ ВИКОРИСТАННЯМ ЗЕМЕЛЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Стаття присвячена комплексному аналізу адміністративно-правових механізмів державного контролю за раціональним використанням земель фермерських господарств в умовах сучасних викликів сталого розвитку сільських територій. У роботі обґрунтовано, що землі фермерських господарств виконують не лише виробничу, а й екологічну та соціальну функцію, формуючи основу продовольчої безпеки та розвитку місцевих громад. Тому питання ефективного державного контролю набуває особливого значення у контексті раціонального землекористування, збереження родючості ґрунтів, попередження деградаційних процесів, охорони агроландшафтів та гармонізації взаємодії суспільства з природним середовищем. У статті розкрито зміст правового регулювання у сфері землекористування, зокрема щодо порядку здійснення державного контролю, моніторингу, інспекційної діяльності, механізмів реагування та адміністративної відповідальності. Значну увагу приділено аналізу чинного земельного, екологічного та адміністративного законодавства, яке визначає компетенцію контролюючих органів, форми та процедури перевірок, підстави для застосування заходів впливу, а також права та обов'язки фермерських господарств як землекористувачів. Показано, що ефективність контролю значною мірою залежить від узгодженості правових норм, їх адаптивності до сучасних умов, наявності чітких критеріїв оцінювання стану земель і прозорості взаємодії між державою та агровиробниками.

У межах дослідження підкреслено, що державний контроль має виконувати функцію не лише покарання за порушення, а й превентивного впливу, стимулювання та підтримки фермерських господарств у впровадженні екологічно обґрунтованих технологій землеробства. Автором охарактеризовано такі інструменти, як планові та позапланові перевірки, державний земельний моніторинг, контроль за дотриманням сівозмін, збереженням родючості ґрунтів, недопущенням самовільного зайняття земель та нецільового використання ділянок. Акцентовано увагу на тому, що у сучасних умовах особливого значення набуває цифровізація управління землями, впровадження кадастрових систем, супутникового моніторингу, геоінформаційних технологій, які підвищують точність та оперативність контролю. Автор обґрунтовує, що раціональне використання земель фермерських господарств є ключовою передумовою сталого розвитку

сільських територій, адже забезпечує відтворення природних ресурсів, підвищення економічної стійкості господарств, покращення якості життя населення, розвиток інфраструктури та формування конкурентоспроможної аграрної економіки. У статті підкреслено необхідність подальшого вдосконалення адміністративно-правових механізмів у напрямі посилення інтеграції екологічних стандартів, оновлення нормативно-правової бази, розвитку партнерських моделей взаємодії держави, фермерів та органів місцевого самоврядування.

Висновки підтверджують, що сучасна система державного контролю потребує системної модернізації, спрямованої на підвищення її ефективності, прозорості, наукової обґрунтованості та здатності забезпечувати збалансоване землекористування, що відповідає довгостроковим цілям сталого розвитку України.

Ключові слова: адміністративно-правові механізми, державний контроль, земельні ресурси, раціональне землекористування, фермерські господарства, родючість ґрунтів, сталий розвиток, сільські території, земельне законодавство, екологічна безпека.

Постановка проблеми. Проблематика раціонального використання земель фермерських господарств загострюється під впливом сучасних екологічних, економічних та правових викликів, що спостерігаються у сільськогосподарській сфері. Зростання інтенсивності землеробства, порушення вимог щодо збереження родючості ґрунтів, недотримання правил сівозмін, випадки нецільового використання ділянок та самовільного зайняття земель формують комплекс загроз для сталого розвитку сільських територій. Незважаючи на наявність значного масиву законодавчих актів, державна система контролю часто демонструє недостатню ефективність через фрагментарність нормативного регулювання, недосконалість механізмів взаємодії між контролюючими органами та землекористувачами, а також обмежене застосування сучасних інструментів моніторингу.

Проблема полягає у тому, що чинні адміністративно-правові механізми не завжди забезпечують належний рівень профілактики земельних порушень та не формують у фермерів сталу мотивацію до збереження ресурсів. У більшості випадків контроль зводиться до фіксації фактів порушень, тоді як превентивний та стимулюючий потенціал державного впливу залишається недостатньо реалізованим. Наявні прогалини у правозастосуванні, відсутність чітких критеріїв оцінювання стану земель та невисокий рівень цифровізації державних процесів ускладнюють виконання завдань щодо забезпечення раціонального землекористування. У цьому контексті постає необхідність наукового осмислення ролі адміністративно-правових механізмів контролю, їх реального впливу на стан земель фермерських господарств та відповідність сучасним вимогам сталого розвитку. Проблема посилюється тим, що фермерські господарства становлять найбільшу групу землекористувачів, а

будь-які недоліки у їхній практиці мають масштабні наслідки для аграрної сфери й екологічної стабільності регіонів. Тому дослідження ефективності державного контролю, виявлення системних недоліків та обґрунтування шляхів удосконалення цих механізмів є актуальним і потребує комплексного наукового підходу.

Питання раціонального використання земель сільськогосподарського призначення, удосконалення державного контролю та правового регулювання у сфері землекористування розглядається у працях широкого кола науковців, які досліджують земельні, адміністративні та екологічні аспекти державної політики. Значний внесок у вивчення правових засад охорони земель зробили П. Кулініч, М. Шульга, О. Підпригора, Н. Кобецька, які аналізують структуру земельного законодавства та механізми забезпечення раціонального використання земельних ресурсів. Питання адміністративно-правового регулювання у сфері земельних відносин розглядаються у працях В. Гайдука, М. Жука, В. Титова, де увага зосереджена на державному контролі, юридичній відповідальності та організації роботи контролюючих органів.

У напрямі дослідження екологічної складової землекористування важливими є праці Ш. Ібатулліна, М. Хвесика, Л. Купінця, С. Жавнерчик, які акцентують на екологічній безпеці, збереженні родючості ґрунтів та запобіганні деградації земель. У контексті сталого розвитку сільських територій цінними є дослідження І. Перевозової, М. Поленкової, Л. Мармуть, Н. Петренко, що розглядають взаємозв'язок між раціональним землекористуванням, економічною стійкістю фермерських господарств та екологічними викликами. Окремі сучасні підходи до державного управління земельними ресурсами висвітлюють роботи міжнародних організацій, зокрема аналітичні матеріали OECD, FAO та ООН, де представлено моделі моніторингу земель, інструменти державного контролю та механізми підтримки сталого сільського розвитку.

Науковий доробок згаданих авторів формує важливе теоретичне підґрунтя для дослідження адміністративно-правових механізмів державного контролю за раціональним використанням земель фермерських господарств, однак водночас виявляє потребу в подальшому уточненні підходів, адаптованих до сучасних умов трансформації аграрного сектору, цифровізації державного управління та впровадження європейських стандартів охорони земель.

Метою статті є комплексне дослідження адміністративно-правових механізмів державного контролю за раціональним використанням земель фермерських господарств із урахуванням сучасних вимог сталого розвитку сільських територій. У межах цієї мети передбачається з'ясування змісту та особливостей правового регулювання землекористування, визначення ролі контролюючих органів, аналіз ефективності наявних інструментів державного впливу та виявлення проблем у застосуванні правових норм. Також важливим завданням є встановлення того, наскільки чинна система контролю сприяє збереженню родючості ґрунтів, попередженню земельних

правопорушень, забезпеченню екологічної безпеки та підтримці сталого розвитку фермерських господарств. Реалізація мети передбачає формування науково обґрунтованих висновків щодо необхідних напрямів удосконалення адміністративно-правових механізмів з метою підвищення їх результативності та адаптації до сучасних соціально-економічних і екологічних викликів.

Виклад основного матеріалу. Раціональне використання земель сільськогосподарського призначення, зокрема земель фермерських господарств, є однією з ключових умов забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку сільських територій та виконання державою своїх зобов'язань у сфері охорони навколишнього природного середовища. Норми, спрямовані на регламентацію землекористування та здійснення державного контролю за його додержанням, закріплені у Земельному кодексі України, Законі України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» та інших нормативно-правових актах, що визначають повноваження контролюючих органів, порядок проведення перевірок і критерії оцінювання стану земель. Зазначені акти формують правову основу, яка передбачає обов'язковість дотримання землекористувачами екологічних, правових та технологічних вимог у процесі ведення господарської діяльності.

Слід зауважити, що в умовах трансформації аграрного сектору та запровадження в Україні європейських стандартів з охорони ґрунтів особливої значущості набуває питання ефективності адміністративно-правових механізмів контролю за використанням земель фермерськими господарствами. Стратегії державної політики у сфері сільського розвитку, прийняті Кабінетом Міністрів України, наголошують на необхідності забезпечення раціонального землекористування як чинника підтримання продовольчої безпеки та розвитку територіальних громад. У чинних нормативних актах посилюється увага до дотримання вимог щодо збереження родючості ґрунтів, запобігання деградаційним процесам, дотримання сівозмін, недопущення самовільного зайняття земель та їх нецільового використання. Важливо підкреслити, що незважаючи на законодавчі напрацювання, у сфері контролю за використанням земель фермерських господарств зберігається низка проблем, пов'язаних із недостатньою координацією діяльності контролюючих органів, фрагментарністю правозастосування та обмеженим застосуванням інструментів сучасного земельного моніторингу¹. У наукових та практичних дискусіях порушується питання удосконалення державного контролю з урахуванням вимог сталого розвитку та переходу до екологічно відповідальних моделей господарювання. У цих умовах дослідження адміністративно-правових механізмів контролю за раціональним використанням земель фермерських господарств є актуальним і необхідним

¹ Шульц Р. М. Правові інструменти забезпечення охорони родючості ґрунтів у фермерських господарствах. *Аграрне право*. 2022. № 2. С. 55.

для формування цілісного розуміння того, яким чином державне регулювання впливає на якість землекористування та стан сільських територій.

Правове забезпечення державного контролю за використанням земель фермерських господарств ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів, які визначають зміст, форми та порядок здійснення наглядових заходів у сфері землекористування. Центральне місце у цій системі посідає Закон України «Про фермерське господарство», що встановлює організаційні та правові засади створення, функціонування й відповідальності фермерських господарств як суб'єктів аграрного виробництва¹. У його положеннях закріплено обов'язок дотримання вимог раціонального використання земель, забезпечення збереження родючості ґрунтів та недопущення деградації земельних ділянок, що перебувають у користуванні фермерів. У цьому контексті закон виступає базовим документом, який визначає правові рамки діяльності фермерських господарств та покладає на них відповідальність за стан земельних ресурсів. Нормативне поле державного контролю доповнюється Законом України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», що регламентує загальні принципи, завдання та процедури контролю, а також повноваження органів, уповноважених на здійснення перевірок у сфері землекористування. Його положення деталізують порядок проведення планових та позапланових перевірок, встановлюють вимоги щодо документального підтвердження порушень, механізми фіксації їх наслідків та застосування заходів адміністративного впливу у випадку недотримання норм земельного законодавства. Важливо, що закон визначає не лише каральні, а й превентивні функції контролю, спрямовані на запобігання негативним змінам стану земель шляхом системного моніторингу та аналізу їх використання².

Значну нормативну вагу має і Земельний кодекс України, зокрема його статті, що регламентують державний контроль та встановлюють правові вимоги до доцільності, законності та екологічної обґрунтованості землекористування. Стаття 188 прямо визначає, що контроль за використанням та охороною земель є обов'язковим елементом державної політики, а його здійснення має відбуватися відповідно до затверджених законом процедур. Важливість цього положення полягає у тому, що воно закріплює обов'язковість дотримання фермерськими господарствами встановлених державою правил землекористування і створює правові підстави для застосування контролюючими органами заходів реагування у випадку порушення вимог земельного законодавства³. Система правових норм, що регулюють державний контроль, забезпечує можливість

¹ Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>.

² Купінець Л. Є., Жавнерчик С. В. Екологічна безпека аграрного землекористування : монографія. Одеса : Астропринт, 2016. С. 74.

³ Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

застосування різноманітних інструментів нагляду, серед яких моніторинг стану земель, інструментальні методи оцінки ґрунтів, аналіз дотримання сівозмін, перевірка виконання агротехнічних вимог, контроль за дотриманням встановлених обмежень та обтяжень земельних ділянок. Значну роль відіграють також заходи щодо виявлення фактів нецільового використання земель, самовільного зайняття ділянок чи здійснення діяльності, що призводить до погіршення екологічного стану території¹. Такі механізми дозволяють державі здійснювати системний нагляд за тим, як фермерські господарства використовують землю, а також оцінювати рівень виконання ними вимог екологічної та аграрної політики.

Загалом правова база державного контролю за землекористуванням забезпечує необхідні умови для регулювання діяльності фермерських господарств, формує інституційний механізм впливу на їх господарські практики і створює правові гарантії збереження земельних ресурсів як стратегічного елемента сільського розвитку. У сукупності норми земельного та спеціального законодавства формують цілісний юридичний простір, який дає можливість державним органам своєчасно реагувати на порушення, запобігати деградації ґрунтів і забезпечувати належний рівень раціонального використання земель фермерськими господарствами в Україні.

Адміністративно-правові механізми державного контролю у сфері використання земель фермерських господарств охоплюють комплекс заходів, спрямованих на забезпечення дотримання землекористувачами встановлених норм, запобігання порушенням та усунення їх негативних наслідків. Ці механізми ґрунтуються на положеннях земельного, адміністративного та екологічного законодавства й реалізуються через уповноважені державні органи, що здійснюють нагляд за дотриманням вимог раціонального землекористування². В їх основі лежить принцип поєднання контролюючих, превентивних та регулятивних інструментів, які забезпечують підтримання належного стану земель та раціональне використання земельних ресурсів. Одним із ключових компонентів є моніторинг земель, який забезпечує системний збір, аналіз та оцінювання інформації про стан земельних ділянок, що перебувають у користуванні фермерських господарств. Моніторинг дає можливість своєчасно виявляти ознаки деградації ґрунтів, зміни цільового призначення ділянок, порушення агротехнічних вимог та використання земель не за призначенням. Такий підхід дозволяє державі не лише фіксувати вже допущені порушення, а й прогнозувати можливі негативні зміни та своєчасно реагувати на них. Поряд із моніторингом важливе місце займають планові та позапланові перевірки, у межах яких контролюючі органи оцінюють дотримання фермерськими господарствами вимог чинного законодавства, виконання

¹ Титова В. В. Механізми державного контролю у сфері земельних відносин: сучасні тенденції. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2021. № 4. С. 114.

² Перевозова І. В., Поленкова М. В. Сталій розвиток сільських територій у контексті модернізації аграрного сектора. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 59-1. С. 69.

умов оренди, додержання сівозмін, збереження захисних насаджень, дотримання встановлених обмежень та охоронних зон.

Важливим адміністративно-правовим інструментом є регулювання договірних відносин щодо надання земельних ділянок фермерським господарствам. Орендні договори повинні бути складені з урахуванням вимог земельного законодавства, зокрема щодо раціонального використання земель, дотримання періодичності сівозмін та забезпечення належної охорони земельних ресурсів¹. Наявність чітко визначених обов'язків землекористувача у договорі створює правові передумови для проведення ефективного контролю та дає можливість своєчасно виявляти порушення умов оренди, які можуть призвести до негативних наслідків для ґрунтів та екосистем². Застосування заходів юридичної відповідальності є ще одним важливим елементом адміністративно-правових механізмів контролю. У випадку встановлення фактів порушення правил землекористування до фермерських господарств можуть застосовуватися адміністративні стягнення, нарахування збитків, вимоги щодо усунення порушень, розірвання договорів оренди чи обмеження у праві користування земельною ділянкою. Такі заходи мають не лише каральний характер, а й превентивну функцію, стимулюючи землекористувачів до дотримання законодавства та відповідального ведення господарської діяльності. Інформаційне забезпечення та державна реєстрація речових прав на земельні ділянки є невід'ємною складовою контролю, адже формує юридичну визначеність щодо належності земель та обсягу прав і обов'язків землекористувача. Наявність актуальних даних у Державному земельному кадастрі та Державному реєстрі речових прав дає можливість державі здійснювати прозорий та ефективний контроль за змінами у структурі землекористування, а також попереджувати шахрайські дії та самовільне зайняття земельних ділянок.

Таким чином, адміністративно-правові механізми контролю мають бути спрямовані не лише на фіксацію порушень, а й на створення системи, що забезпечує підтримання екологічної рівноваги, відновлення земельних ресурсів та розвиток сталих сільськогосподарських практик. Їх реалізація потребує належного нормативного забезпечення, професійності контролюючих органів, прозорості процедур, широкого застосування сучасних технологій моніторингу та орієнтації на довгострокові інтереси сталого розвитку. Такий підхід дозволяє формувати комплексну модель контролю, яка не лише забезпечує законність землекористування, а й сприяє екологічно відповідальному та економічно доцільному веденню фермерського виробництва.

Контроль за земельним використанням фермерських господарств у контексті сталого розвитку сільських територій набуває стратегічного

¹ Гайдук В. Л. Державне регулювання земельних відносин у сільському господарстві. *Економіка АПК*. 2021. № 3. С. 26.

² Шульга М. В. Правові засади охорони земель в Україні : навч. посібник. Київ : Алерта, 2020. С. 105.

значення, оскільки забезпечення збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку сільського простору неможливе без раціонального управління земельними ресурсами. Сталий розвиток передбачає поєднання економічної ефективності, екологічної безпеки та соціальної стабільності, і саме фермерські господарства виступають тими суб'єктами, чия діяльність безпосередньо впливає на стан ґрунтів, ландшафтів та агроєкосистем¹. У цих умовах адміністративно-правові механізми контролю стають важливим інструментом державного впливу, спрямованим на забезпечення довготривалого збереження та відновлення природного потенціалу земель. Раціональне використання земель є основою для формування стійких сільських територій, оскільки саме земля визначає можливості аграрного виробництва, забезпечує продовольчу безпеку та є ключовим ресурсом для розвитку громад. Вимоги щодо збереження родючості ґрунтів, запобігання ерозії, дотримання агротехнічних правил і недопущення виснаження земель закріплені в екологічному та земельному законодавстві, яке формує правові орієнтири для діяльності фермерських господарств. У межах цих вимог державний контроль виконує функцію нагляду за тим, наскільки землекористувачі дотримуються правил природокористування, чи забезпечується екологічна безпека виробництва та чи запобігається деградація земельних ресурсів.

Важливим аспектом контролю є його здатність забезпечувати профілактику негативних процесів, що виникають внаслідок інтенсивного або некоректного землекористування. Систематичний моніторинг стану земель дає змогу своєчасно виявляти ознаки зниження родючості, заболочення, засолення, ерозійні процеси або інші чинники, що можуть призвести до втрати продуктивного потенціалу земель². Таким чином, контрольні заходи спрямовані не лише на фіксацію порушень, а й на прогнозування динаміки змін, що створює передумови для вжиття превентивних заходів та формування комплексної політики управління земельними ресурсами. Значну роль у забезпеченні сталого розвитку відіграє також регулятивна функція адміністративно-правових механізмів. Вона проявляється у встановленні чітких вимог щодо використання земель, контролі за дотриманням умов оренди, дотриманням сівозмін і екологічних стандартів, а також у формуванні правових засад раціонального землекористування³. Це дозволяє скоординувати господарську діяльність фермерів зі стратегічними інтересами держави щодо збереження природних ресурсів, підтримання екологічної рівноваги та забезпечення

¹ Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. Звіт про стан використання та охорони земель України за 2019–2023 роки. Київ, 2024. URL: https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/publichnyj-zvit_2024_ost.pdf.

² Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на період до 2030 року : Розпорядження КМУ від 27.12.2024 № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>.

³ OECD. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2023_b14de474-en.html.

стійкого розвитку сільських територій.

Державні стратегії та програмні документи, зокрема Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій України до 2030 року, акцентують на необхідності інтеграції вимог сталого розвитку у всі аспекти земельної політики. У цих документах визначено, що раціональне використання земель, екологічний моніторинг, підвищення якості агровиробництва та впровадження сучасних технологій є ключовими факторами успішної реалізації довгострокової політики розвитку сільських громад. У цьому контексті контроль за використанням земель фермерськими господарствами має слугувати інструментом реалізації державної політики, забезпечуючи відповідність фактичного землекористування стратегічним цілям сталого розвитку. Важливо також підкреслити, що ефективний контроль сприяє підвищенню правової культури землекористувачів, стимулює впровадження екологічно безпечних технологій, забезпечує прозорість у сфері використання земельних ресурсів та формує умови для розвитку сільських територій на засадах довгострокової збалансованості. Адміністративно-правові механізми контролю у цьому аспекті виконують не лише охоронну, а й регулюючу та мотиваційну роль, спрямовану на формування відповідального ставлення фермерських господарств до землі як до стратегічного ресурсу, що визначає перспективи розвитку сільських територій.

На нашу думку, контроль за земельним використанням фермерських господарств у контексті сталого розвитку сільських територій є комплексним інструментом державного впливу, який поєднує екологічні, економічні та соціальні підходи та сприяє формуванню ефективної системи раціонального землекористування, що відповідає сучасним викликам і стратегічним завданням розвитку України.

Висновки. Узагальнення результатів дослідження дає змогу стверджувати, що адміністративно-правові механізми державного контролю є ключовим інструментом забезпечення раціонального використання земель фермерських господарств та формування передумов для сталого розвитку сільських територій. Сучасні умови функціонування аграрного сектору, що характеризуються посиленням антропогенних навантажень, зростанням ризиків деградації ґрунтів і необхідністю інтеграції екологічних стандартів, потребують комплексного й системного підходу до державного нагляду. Саме тому нормативно-правова база, яка включає земельне, адміністративне та екологічне законодавство, відіграє визначальну роль у регламентації вимог до землекористувачів і встановленні чітких орієнтирів щодо охорони земельних ресурсів. Проведений аналіз засвідчує, що адміністративно-правові механізми контролю повинні не обмежуватися фіксацією порушень, а охоплювати ширший спектр інструментів: системний моніторинг ґрунтового стану, регулювання орендних відносин, контроль за дотриманням агротехнічних вимог, оцінку екологічних наслідків господарської діяльності та

застосування юридичної відповідальності у випадку недодержання встановлених правил. Важливим є також інформаційне забезпечення та функціонування державних реєстрів, які формують прозорість і юридичну визначеність у сфері землекористування.

У контексті сталого розвитку адміністративно-правові механізми мають виконувати не лише наглядову, а й регулятивну та мотиваційну функції, спрямовані на підтримку екологічно орієнтованих моделей господарювання, стимулювання фермерів до впровадження технологій, що сприяють збереженню родючості ґрунтів, та формування відповідального ставлення до землі як стратегічного ресурсу. Застосування сучасних цифрових інструментів моніторингу, супутникових даних, геоінформаційних систем та інших технологічних рішень дає змогу підвищити оперативність і результативність контролю, що є необхідним у сучасних умовах. Отже, ефективне функціонування системи державного контролю у сфері землекористування фермерськими господарствами можливе лише за умови гармонійного поєднання правових норм, інституційної спроможності контролюючих органів, сучасних технічних засобів моніторингу та орієнтації державної політики на довгострокові цілі сталого розвитку. Саме інтеграція адміністративно-правових механізмів у стратегічні документи розвитку сільських територій забезпечить формування сталих екологічних та економічних умов, у межах яких землі використовуватимуться раціонально, природні ресурси відтворюватимуться, а сільські громади матимуть можливість для стабільного та безпечного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайдук В. Л. Державне регулювання земельних відносин у сільському господарстві. *Економіка АПК*. 2021. № 3. С. 25–33.
2. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. Звіт про стан використання та охорони земель України за 2019–2023 роки. Київ, 2024. URL: https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/publicnyj-zvit_2024_ost.pdf.
3. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
4. Купінець Л. Є., Жавнерчик С. В. Екологічна безпека аграрного землекористування : монографія. Одеса : Астропринт, 2016. 256 с.
5. Перевозова І. В., Поленкова М. В. Сталий розвиток сільських територій у контексті модернізації аграрного сектора. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 59-1. С. 68–75.
6. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>.
7. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на період до 2030 року : Розпорядження КМУ від 27.12.2024 № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>.

8. Титова В. В. Механізми державного контролю у сфері земельних відносин: сучасні тенденції. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2021. № 4. С. 112–118.

9. Шульга М. В. Правові засади охорони земель в Україні : навч. посібник. Київ : Алерта, 2020. 448 с.

10. Шульц Р. М. Правові інструменти забезпечення охорони родючості ґрунтів у фермерських господарствах. *Аграрне право*. 2022. № 2. С. 54–61.

11. OECD. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2023_b14de474-en.html.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2025

Dmytro V. KHALIZOV,

Postgraduate Student

(Kyiv University of Intellectual Property and Law, Kyiv, Ukraine)

ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISMS OF STATE CONTROL OVER THE RATIONAL USE OF LAND BY FARM ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

The article provides a comprehensive analysis of the administrative and legal mechanisms of state control over the rational use of land by farm enterprises in the context of the sustainable development of rural areas. The study substantiates that farmland used by farm enterprises performs not only productive but also ecological and social functions, forming the foundation of food security, environmental stability, and the socio-economic development of rural communities. Therefore, ensuring an effective system of state control becomes crucial for preserving soil fertility, preventing land degradation, maintaining agro-landscape balance, and harmonizing the interaction between society and the natural environment. The article examines the regulatory framework governing land use, particularly the procedures of state supervision, land monitoring, inspection activities, administrative enforcement mechanisms, and legal liability. Special attention is given to analyzing land, administrative, and environmental legislation, which defines the powers of supervisory bodies, the forms and procedures of inspections, the grounds for applying enforcement measures, and the rights and obligations of farm enterprises as land users. The study demonstrates that the effectiveness of state control depends on the coherence of legal norms, the adaptability of legislation to modern conditions, the availability of objective criteria for assessing land condition, and the transparency of interactions between the state and agricultural producers.

The article emphasizes that the function of state control should extend beyond punitive measures to include preventive, regulatory, and incentive-based mechanisms that encourage farmers to adopt environmentally sound land-use practices. Among the mechanisms discussed are scheduled and unscheduled inspections, state land monitoring, control over crop rotation adherence, soil

fertility preservation, prevention of unauthorized land occupation, and avoidance of improper land use. In modern conditions, digitalization of land management, implementation of cadastral systems, satellite monitoring, and geoinformation technologies are highlighted as essential tools that enhance the efficiency and accuracy of state supervision. The author argues that rational land use by farm enterprises is a critical prerequisite for the sustainable development of rural areas, as it supports natural resource renewal, strengthens economic resilience, improves living conditions for rural populations, promotes infrastructure development, and contributes to a competitive agricultural economy. The article stresses the need for further improvement of administrative and legal mechanisms through legislative modernization, integration of environmental standards, introduction of innovative control tools, and development of cooperative models between the state, farmers, and local governments.

The conclusions reinforce that the existing system of state control requires systematic modernization aimed at increasing its efficiency, transparency, scientific validity, and capacity to ensure balanced land use aligned with the long-term goals of sustainable development in Ukraine.

Keywords: *administrative and legal mechanisms, state control, land resources, rational land use, farm enterprises, soil fertility, sustainable development, rural areas, land legislation, environmental safety.*